

СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ МЕХАНІЗМУ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

STRUCTURAL ELEMENTS OF MECHANISM FORENSIC EXPERT ACTIVITY

Гриндей Л.М.,

кандидат медичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права і криміналістики юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Судово-медична експертна діяльність є однією з найбільш відповідальних сторін сучасної та адекватної оцінки вихідних даних, від яких залежить результат досудового та судового слідства, а також подальша доля багатьох зацікавлених у судовому процесі людей. Розгляд судово-медичної експертної діяльності (СМЕД) як складної організованої діяльності, її змісту, предмету, структури суб'єктивного складу, зв'язку із правоохоронною діяльністю неможливо здійснити без позасистемного підходу. Виявлення закономірностей у побудові судово-медичної експертної діяльності, оптимальне співвідношення її структури та функцій вимагає широкого та поглибленого застосування сучасних пізнавальних засобів.

Ключові слова: судово-медична експертна діяльність, механізм, принципи, структурні елементи, завдання.

Судебно-медицинская экспертная деятельность является одной из наиболее ответственных сторон современной и адекватной оценки исходных данных, от которых коренным образом зависит результат досудебного и судебного следствия, а также дальнейшая судьба многих заинтересованных в судебном процессе людей. Рассмотрение судебно-медицинской экспертной деятельности (СМЕД) как сложной организованной деятельности, ее содержания, предмета, структуры субъективного состава, связи с правоохранительной деятельностью невозможно осуществить без внесистемного подхода. Выявление закономерностей построения судебно-медицинской экспертной деятельности, оптимальное соотношение ее структуры и функций требуют широкого и углубленного применения современных познавательных средств.

Ключевые слова: судебно-медицинская экспертная деятельность, механизм, принципы, структурные элементы, задачи.

Forensic expert activity is one of the most critical aspects of modern and adequate assessment of baseline data from which fundamentally depends on the result of pre-trial and trial, and ultimately, the fate of many interested people in the trial. Review of the forensic expert activity (SMED) as a complex of organized activities, its content, object, structure of subjective structure, communication with law enforcement, is impossible without exogenous approach. Identifying patterns of constructing forensic expert activity, the optimal value of its structure and function requires a broad and in-depth application of modern cognitive tools.

Key words: forensic expert activity, mechanisms, principles, structural elements, tasks.

Постановка проблеми. Однією з відмінних рис розвитку сучасних суспільних відносин є зростання ролі права та свободи людини. Конституція України констатує: «Людина, її права та свобода є найважливішою цінністю. Визнання, дотримання та захист прав та свободи людини і громадянина – є обов'язком держави» [1].

Це конституційне твердження є фундаментальним принципом побудови держави, вимагає застосування багатьох політичних, економічних, правових, організаційних та інших мір.

До числа таких мір відноситься проведення судово-правової реформи в країні. В свою чергу, самі суди і правоохоронні органи часто потребують вирішення завдань, які вимагають застосування спеціальних знань з різних галузей науки, що і спонукає до призначення і проведення судових експертиз, а саме – судово-медичної експертизи.

Сучасна судова медицина – це спеціальна мультидисциплінарна наука, яка вивчає і вирішує медико-біологічні питання, які виникають в правовій практиці в процесі розслідування або судового розгляду кримінальних та цивільних справ [2, с. 25].

Роль судово-медичної експертизи в здійсненні правосуддя в Україні постійно зростає і саме це, ра-

зом з розширенням її правової бази, великий теоретичний і практичний інтерес являють дослідження спеціалістів, які спрямовані на аналіз складних проблем організації проведення та використання результатів експертизи в кримінальному та цивільному процесах.

Стан дослідження. Судово-медична експертна діяльність є однією із найбільш відповідальних сторін сучасної та адекватної оцінки вихідних даних, від яких корінним чином залежить результат досудового та судового слідства, подальша доля багатьох зацікавлених в судовому процесі людей. Все це вимагає постійного вивчення та вдосконалення організації роботи та нормативно-правової бази судово-медичної експертної діяльності, рекомендацій щодо використання нових сучасних методів дослідження, які значно розширюють можливості експертної практики. Попри те, що судова медицина перебуває в полі зору дослідників не одну сотню років, а саме про судово-медичну експертну діяльність написано не один десяток наукових досліджень, все ж таки ряд питань, які стосуються її впливу на судове та досудове дізнання, потребує наукового дослідження.

Питання організаційно-правових положень судово-медичної експертної діяльності досліджувались

такими вітчизняними вченими, як М.О. Оболонський, Ю.С. Сапожников, А.М. Гамбург, І.О. Концевич, Ю.П. Шупик, О.В. Філіпчук, Б.В. Михайличенко, А.С. Лісовий, М.С. Бокаріус, М.Н. Бокаріус, М.І. Райський, О.І. Герасименко, В.І. Кононенко, В.Д. Мішалов.

Незважаючи на те, що сьогодні інститут судово-медичної експертної діяльності висвітлюється в окремих наукових публікаціях, з погляду теорії та практики її застосування потребує впровадження нової концепції розвитку на початку XXI століття. Саме зазначені обставини зумовили актуальність обраної теми та визначили необхідність детального дослідження.

Мета статті полягає у дослідженні основного змісту судово-медичної експертної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Судово-медична експертна система характеризується інтегрованістю, що передбачає вертикальну та горизонтальну узгодженість її структурних елементів. Її життєдіяльність визначається тим, наскільки в ній переважає згода і співробітництво між окремими елементами і підсистемами [3, с. 116].

Судово-медична експертиза самодостатня, саме тому, що в силу своєї внутрішньої організації та внутрішніх ресурсів, а також доступу до необхідних ресурсів в оточуючому світі вона володіє можливістю функціонувати автономно, реалізуючи свої цінності, норми і колективні цілі, які пристосовуються до умов середовища.

Як і будь-яка інша система, вона відкрита для впливу оточуючого середовища, із яким вона вступає в процеси взаємообміну, від якого отримує важливі стимули для своєї діяльності [6, с. 40]. На нашу думку, відкритість встановлює, що судово-медична експертна система є частиною або підсистемою інших, більш загальних систем, а саме – Охорони здоров'я та правоохоронної системи держави.

Розгляд судово-медичної експертної діяльності (СМЕД) як складної організованої діяльності, її змісту, предмету, структури суб'єктивного складу, зв'язку із правоохоронною діяльністю неможна реалізувати без позасистемного підходу. Тому поняття судово-медичної експертної діяльності повинно бути сконструйовано на основі уявлень про цілісні (системні) об'єкти, які сформульовані в рамках так званої загальної теорії систем, які знаходять своє наукове обґрунтування в фундаментальних положеннях діалектичної логіки, діалектичного матеріалізму, філософії гуманітарного і технічного знання, що лягли в основу таких наукових методів дослідження, як системний, системно-структурний, структурно-функціональний і системно-функціональний аналізи [4, с. 271]. На сучасному етапі розвитку науки метод системного аналізу, який досить часто використовується, слід віднести до загальнонаукових методів пізнання.

Виявлення закономірностей побудови судово-медичної експертної діяльності, оптимальне співвідношення її структури та функцій вимагає широкого та поглибленого застосування сучасних пізнавальних за-

собів. В соціальних та юридичних науках для вивчення складних комплексних, неоднорідних явищ вироблено поняття механізму. Саме тому, ми вважаємо, що для адекватної та повноцінної характеристики судово-медичної експертної діяльності, визначення її місця та ролі в інших видах людської діяльності необхідно обґрунтувати поняття механізму даної діяльності. На нашу думку, механізм судово-медичної експертної діяльності – це динамічна, саморозвиваюча система,

- яка складається з:
  - сукупності засобів (матеріальних та інформаційних ресурсів), методів, форм, технологій та стадій;
  - її професійних принципів та нормативно-правових засад;
  - суб'єктів цієї діяльності, дій суб'єктів і результатів цих дій;
  - методів управління діяльністю та механізму її розвитку;
- яка має двоякий характер (пізнавальний та правоохоронний);
- яка функціонує в середовищі протиправної та правоохоронної діяльності суспільства, і яка має пряму позитивну (синергічну) дію на правоохоронну систему, опосередковану негативну (антагоністичну) дію на злочинне середовище;
- яка реалізує (трансформує) в процесі функціонування свій власний потенціал в сукупності судових доказувань – висновки експерта.

Із поняттям механізму судово-експертної діяльності, насамперед, тісно пов'язане і в нього включається поняття судово-медичної експертної системи як цілісної сукупності суб'єктів судово-медичної експертної діяльності (судово-медичні експерти, судово-експертні заклади, керівники), включаючи результати їх діяльності, розподіл по територіях, відомствах, процесуальних галузях і пов'язаних між собою відношенням субординації та координації.

Аналіз структурних елементів механізму судово-медичної експертної діяльності, його взаємозв'язку між собою та елементами правоохоронної діяльності дозволяє нам сформулювати та виділити базові елементи й головні ознаки цього механізму:

1. Двоєка природа, біфункціональність судово-експертної діяльності полягає: по-перше, в її пізнавальному характері (виконання пізнавальної функції), а по-друге – в її правоохоронному характері (виконання правоохоронної функції) [5, с. 87].
2. Склад суб'єктів судово-медичної експертної діяльності, серед яких пріоритетна роль належить судово-медичним експертам і судово-медичним експертним установам, які інтегровані в судово-експертну систему держави, що володіє властивостями як єдності, так і дискретності.
3. Сумісний, двосторонній (суб'єкт-суб'єктивний) характер судово-медичної діяльності; однією стороною спільної діяльності є судово-експертна система держави, іншою стороною – система правоохоронних органів та судів.
4. Джерело судово-медичної експертної діяльності – неординарна (спірна) життєва ситуація, яка

призводить до скоєння насильницьких дій, і для розуміння якої необхідне застосування спеціальних знань.

5. Середовище судово-медичної експертної діяльності – протиправна та правоохоронна діяльність суспільства.

6. Предмет судово-медичної експертної діяльності – суспільні правовідносини, які виникають або можуть виникнути в результаті діяльності та ситуації.

7. Ціль судово-медичної експертної діяльності – ефективне встановлення доказових фактів за допомогою спеціальних знань судово-медичних експертів, забезпечення органів дізнання, слідства та суду доказовими даними.

8. Задача судово-медичної експертної діяльності – допомога органам дізнання, слідства та суду в виявленні та встановленні доказових фактів.

9. Основними ресурсами судово-медичної експертної діяльності є знання в різних галузях медицини, науки та техніки, які накопичені суспільством; спеціальні методики експертних досліджень, що розробляються судово-експертними установами; професійні кадри експертів, які володіють цими знаннями та методиками; спеціальна апаратура для проведення досліджень.

10. Основний зміст судово-медичної експертної діяльності – отримання завдань на проведення експертизи, організація проведення експертизи, проведення експертних досліджень, складання висновку експерта із врахуванням поставлених запитань, на-

правлення висновку експерта відповідним органам, які призначили експертизу. Головний зміст судово-медичної експертної діяльності доповнюється різноманіттям актів самостійної і спільної діяльності правоохоронних органів, експертів та експертних закладів.

11. Основні методи судово-медичної експертної діяльності – методи наукового пізнання.

12. Основний результат судово-медичної експертної діяльності – висновок експерта.

13. Основними принципами судово-медичної експертної діяльності є: законність, своєчасність, повнота, планомірність, системність та об'єктивність. Виконання зазначених принципів забезпечує отримання максимально-можливої інформації.

Висновки. Проаналізувавши все вищевикладене, ми дійшли до такого висновку, що спроба виділити особливості судово-медичної експертної діяльності за останні десятиліття дозволить впровадити в цю діяльність процеси інтеграції та диференціації наукових знань.

Нові задачі та нові об'єкти експертних досліджень вимагають розроблення нових методів та методик, створення пошукових систем та електронних баз даних та ін. Тому важливо забезпечити спадкоємність між новою та старою методологією судово-медичної експертизи, при цьому зберігаючи її теоретичні конструкції, які не залежать від об'єктів та методів, що використовуються, складають міцний фундамент загальної теорії судової експертизи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. – № 30.
2. Акопов В.И. 445 Актуальных вопросов по судебной медицине / В.И. Акопов. – 6-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательство Юрайт, 2011. – 415 с.
3. Гаджиев К.С. Политическая наука. Учеб. пособие. 2-е изд. / К.С. Гаджиев. – М. : Международные отношения, 1995. – С. 116.
4. Денисов А.И. Теория государства и права / А.И. Денисова. – М. : Юрид. лит., 1980. – С. 271.
5. Новоселов В.П. Правовое регулирование профессиональной деятельности / В.П. Новоселов, Л.В. Канникова. – Новосибирск, 2000. – 255 с.
6. Смирнова С.А. Судебная экспертиза на рубеже XXI века. Состояние, развитие, проблемы / С.А. Смирнова. – 2-е издание, переработанное и дополненное / С.А. Смирнова. – СПб. : Питер, 2004. – 875 с.